4

THEMA 4 VAN 9

De arbeidsmarkt

Loonvorming, cao’s, contracten en werkloosheid

6 lessen · rekenopdrachten · examenopgave · eindquiz · antwoordmodel

Werkboek — naam: _____ klas: _____

Les 4.1 — Vraag naar en aanbod van arbeid

Leerdoel: Je legt uit hoe vraag naar en aanbod van arbeid het loon en de werkgelegenheid bepalen, en wat er gebeurt als een van beide verandert.

Eindtermen: D9.1, D9.2, A2

Waar gaat het om?

De arbeidsmarkt is een verplichte context op het centraal examen. Je kunt hem bekijken als elke andere markt: werkgevers **vragen** arbeid, werknemers **bieden** arbeid aan, en het **uurloon** is de prijs (eindtermen D9.1 en D9.2). Maar het is ook een bijzondere markt, zoals je in de volgende lessen ziet.

Kerntheorie

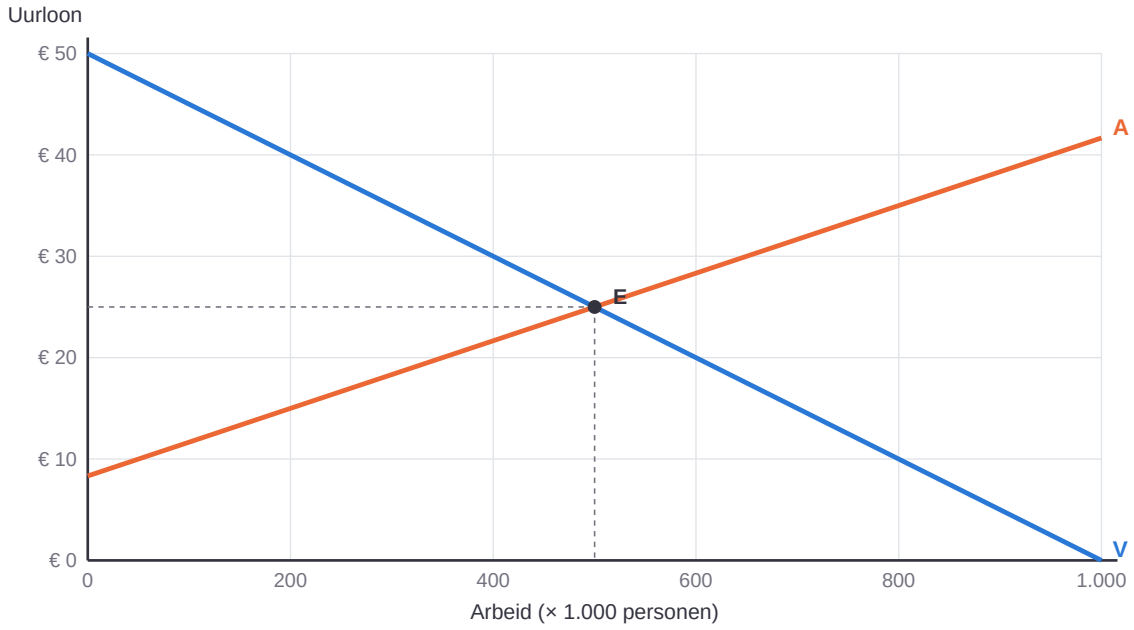
Vraag naar en aanbod van arbeid

De **vraag naar arbeid** komt van werkgevers. Hoe hoger het loon, hoe minder mensen zij willen aannemen: de vraaglijn daalt. De vraag naar arbeid is een **afgeleide vraag** : ze hangt af van de vraag naar de producten die werknemers maken.

Het **aanbod van arbeid** komt van (potentiële) werknemers. Hoe hoger het loon, hoe meer mensen (meer uren) willen werken: de aanbodlijn stijgt.

In het snijpunt liggen het **evenwichtsloon** en de werkgelegenheid.

De arbeidsmarkt: vraag naar en aanbod van arbeid

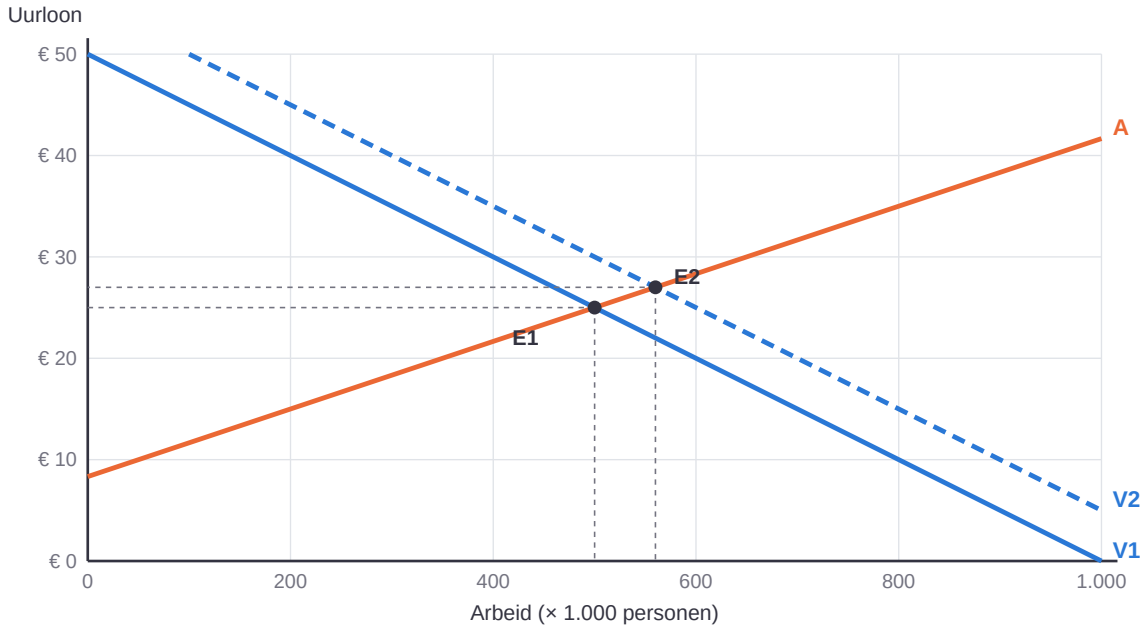

Bij een uurloon van € 25 willen werkgevers precies zoveel mensen aannemen als er willen werken: 500.000. Vereenvoudigd model.

Verschuivingen

Verandert iets anders dan het loon, dan verschuift een lijn. Meer vraag naar producten (hoogconjunctuur) verschuift de vraag naar arbeid naar rechts: het loon stijgt en er komt werk bij. Meer aanbod (bijvoorbeeld door arbeidsmigratie) verschuift de aanbodlijn naar rechts: het loon daalt of stijgt minder hard.

De vraag naar arbeid stijgt (bijvoorbeeld in een hoogconjunctuur)

De vraaglijn schuift naar rechts: het evenwichtsloon stijgt van € 25 naar € 27 en de werkgelegenheid van 500.000 naar 560.000.

Wat verschuift de vraag naar en het aanbod van arbeid?

Lijn	Naar rechts (meer)	Naar links (minder)
Vraag naar arbeid	hoogconjunctuur, meer export, hogere productprijzen	laagconjunctuur, automatisering die arbeid vervangt, hogere werkgeverslasten
Aanbod van arbeid	arbeidsmigratie, meer vrouwen of ouderen aan het werk, hogere AOW-leeftijd	vergrijzing, langer studeren, minder mensen die meer uren willen werken

Toepassen

Examenvraag: evenwicht op de arbeidsmarkt (2 punten)

Op een deelmarkt voor arbeid geldt Qv = -20W + 1.000 en Qa = 30W - 250 (Q × 1.000 personen, W = uurloon). Bereken het evenwichtsloon en het aantal werkenden.

Uitwerking

1. -20W + 1.000 = 30W - 250 1.250 = 50W W = 25.
2. Q = -20 × 25 + 1.000 = 500 500.000 werkenden.

Antwoord

Het evenwichtsloon is € 25 per uur en er werken 500.000 mensen.

Veelgemaakte fout

Vraag en aanbod omdraaien. Op de arbeidsmarkt zijn de werknemers de aanbieders en de werkgevers de vragers. Dat is net andersom dan op de productmarkt.

Kernbegrippen

Vraag naar arbeid

De hoeveelheid arbeid die werkgevers willen inzetten bij verschillende lonen.

Aanbod van arbeid

De hoeveelheid arbeid die (potentiële) werknemers willen leveren bij verschillende lonen.

Afgeleide vraag

De vraag naar arbeid hangt af van de vraag naar de producten die met die arbeid worden gemaakt.

Evenwichtsloon

Het loon waarbij de vraag naar arbeid gelijk is aan het aanbod van arbeid.

Verwerkingsopdracht

Werk de opdrachten uit in je schrift of in de invulvelden.

1. Lees uit de tweede grafiek af wat er gebeurt met het loon en de werkgelegenheid als de vraag naar arbeid stijgt.

2. De AOW-leeftijd gaat omhoog. Welke lijn verschuift, en welke kant op? Wat gebeurt er met het evenwichtsloon?

3. Leg uit waarom de vraag naar bouwvakkers daalt als de rente op hypotheken sterk stijgt.

Oefeningen

Brons: Kennis & Begrip

1. Wie vraagt arbeid en wie biedt arbeid aan?

Zilver: Toepassing & Rekenen

2. Qv = -20W + 1.000 en Qa = 30W - 250 (× 1.000 personen). Bereken het evenwichtsloon en de werkgelegenheid.

---

3. Wat gebeurt er met het evenwichtsloon als veel arbeidsmigranten naar Nederland komen? Leg uit met de lijnen.

Goud: Analyse & Evaluatie — de uitdaging

4. Leg uit waarom de vraag naar arbeid een afgeleide vraag is.

Les 4.2 — Minimumloon, vakbonden en cao’s

Leerdoel: Je legt uit hoe vakbonden, werkgeversorganisaties, cao’s en het minimumloon het loon, de werkgelegenheid en de werkloosheid beïnvloeden.

Eindtermen: D9.3, A2

Waar gaat het om?

Op de arbeidsmarkt komt het loon meestal niet vanzelf tot stand zoals op een veiling. Vakbonden en werkgeversorganisaties onderhandelen over **cao’s** , en de overheid stelt een **minimumloon** vast. Deze **arbeidsmarktinstituties** bepalen mede het loon, de werkgelegenheid en de werkloosheid (eindterm D9.3). Hier komt ook de verplichte context **CAO** terug.

Kerntheorie

Vakbonden, werkgevers en de cao

Vakbonden komen op voor werknemers, **werkgeversorganisaties** voor werkgevers. Samen sluiten ze een **collectieve arbeidsovereenkomst (cao)** met afspraken over lonen, werktijden en andere voorwaarden. De minister kan een cao **algemeen verbindend verklaren** : dan geldt hij voor alle bedrijven in de bedrijfstak. Dat voorkomt concurrentie op arbeidsvoorwaarden, maar lokt meeliftgedrag uit: je profiteert ook zonder lid te zijn.

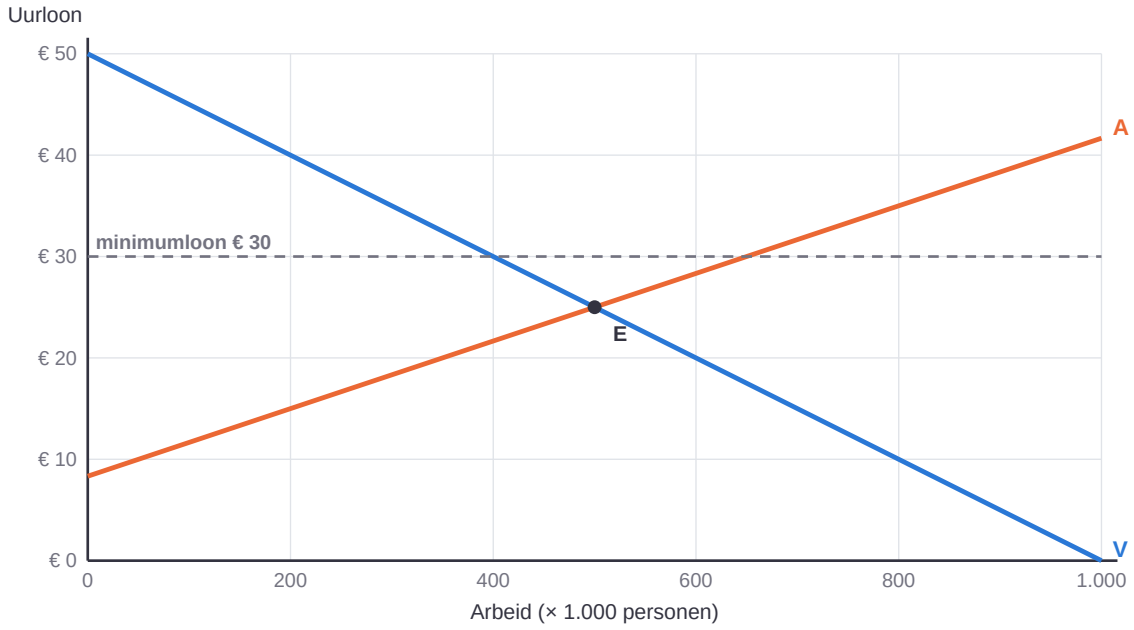
Arbeidsmarktinstituties

Instituut	Wat doet het?	Mogelijk gevolg
Vakbond	onderhandelt namens werknemers over lonen en arbeidsvoorwaarden	hogere lonen; bij te hoge lonen minder vraag naar arbeid
Werkgeversorganisatie	onderhandelt namens werkgevers	loonmatiging, meer flexibiliteit
Cao	afspraken over lonen en voorwaarden voor een hele bedrijfstak	minder onderhandelingskosten; loon kan boven evenwicht liggen
Algemeen verbindend verklaring (avv)	de cao geldt ook voor niet-leden en niet-aangesloten werkgevers	geen concurrentie op arbeidsvoorwaarden; meeliftgedrag
Wettelijk minimumloon	ondergrens voor het uurloon	bestaanszekerheid; bij een te hoog minimumloon werkloosheid onder laagopgeleiden

Een loon boven het evenwicht

Ligt het (minimum)loon boven het evenwichtsloon, dan willen meer mensen werken dan werkgevers vragen. In het eenvoudige marktmodel ontstaat dan **werkloosheid** . Het minimumloon beschermt werknemers tegen een te laag inkomen, maar kan laagbetaald werk laten verdwijnen als het te hoog is ten opzichte van de productiviteit.

Een minimumloon van € 30 boven het evenwichtsloon

Bij € 30 willen 650.000 mensen werken, maar werkgevers vragen er maar 400.000. In dit model ontstaat een werkloosheid van 250.000.

Toepassen

Examenvraag: minimumloon (2 punten)

Gebruik het model van les 4.1 (Qv = -20W + 1.000; Qa = 30W - 250). De overheid stelt een minimumloon in van € 30. Bereken de werkloosheid die volgens dit model ontstaat.

Uitwerking

1. Qv = -20 × 30 + 1.000 = 400 (werkgevers vragen 400.000 mensen).
2. Qa = 30 × 30 - 250 = 650 (650.000 mensen willen werken).
3. Werkloosheid: 650 - 400 = 250 250.000 personen.

Antwoord

Er ontstaat een werkloosheid van 250.000 personen: het aanbod van arbeid (650.000) is groter dan de vraag (400.000).

Veelgemaakte fout

De werkloosheid meten vanaf het evenwicht. De werkloosheid is het verschil tussen aanbod en vraag bij het minimumloon (650 - 400), niet het verschil met de evenwichtshoeveelheid.

Kernbegrippen

Arbeidsmarktinstituties

Organisaties en regels die de arbeidsmarkt beïnvloeden: vakbonden, werkgeversorganisaties, cao's en het minimumloon.

Cao

Collectieve arbeidsovereenkomst: afspraken over lonen en arbeidsvoorwaarden tussen vakbonden en werkgevers(organisaties).

Algemeen verbindend verklaring (avv)

Besluit van de minister waardoor een cao geldt voor alle werkgevers en werknemers in een bedrijfstak.

Wettelijk minimumloon

Het laagste uurloon dat een werkgever volgens de wet mag betalen.

Verwerkingsopdracht

Werk de opdrachten uit in je schrift of in de invulvelden.

1. Lees in de grafiek af hoeveel mensen er werken bij het minimumloon van € 30, en vergelijk dat met het evenwicht.

2. Leg uit waarom een vakbond baat heeft bij een algemeen verbindend verklaarde cao, terwijl het voor een individuele werknemer aantrekkelijk is om geen lid te worden.

3. Een minimumloon van € 20 heeft in dit model geen effect. Leg uit waarom.

Oefeningen

Brons: Kennis & Begrip

1. Wat is een cao?

Zilver: Toepassing & Rekenen

2. Gebruik het model uit les 4.1. De overheid stelt een minimumloon van € 30 vast. Bereken de werkloosheid die ontstaat.

3. Waarom kan een algemeen verbindend verklaarde cao leiden tot meeliftgedrag?

Goud: Analyse & Evaluatie — de uitdaging

4. Een minimumloon onder het evenwichtsloon heeft geen effect. Leg uit.

Les 4.3 — Vaste en flexibele contracten

Leerdoel: Je legt uit hoe vaste en flexibele contracten de relatie tussen werkgever en werknemer en hun welvaart beïnvloeden.

Eindtermen: D9.1, D9.4

Waar gaat het om?

Werk je naast school? Dan heb je waarschijnlijk een tijdelijk of oproepcontract. Op de Nederlandse arbeidsmarkt werkt een groot deel van de werkenden met een **flexibel contract** of als zzp'er. In deze les weeg je af wat vaste en flexibele contracten betekenen voor werkgevers, werknemers en hun welvaart (eindtermen D9.1 en D9.4).

Kerntheorie

Vast en flexibel

Bij een **vast contract** (onbepaalde tijd) heeft de werknemer zekerheid; ontslag is alleen mogelijk met een goede reden. **Flexibele contracten** zijn tijdelijke contracten, uitzendwerk, oproep- en nulurencontracten. Daarnaast werken veel mensen als **zzp'er** : zelfstandige zonder personeel.

Vaste en flexibele contracten

Contract	Voor de werkgever	Voor de werknemer
Vast contract	loyaal personeel, investeren in opleiding loont; moeilijker te ontslaan	zekerheid, makkelijker een hypotheek; minder snel van baan wisselen
Tijdelijk contract	proeftijd, flexibel; na een aantal contracten volgt een vast contract	ervaring opdoen; onzeker
Uitzendwerk	snel op- en afschalen; hogere kosten per uur	snel aan het werk, afwisseling; weinig zekerheid
Oproep- en nulurencontract	alleen betalen als er werk is	onzeker inkomen
Zzp (zelfstandige)	geen werkgeverslasten; geen gezag over de werkwijze	vrijheid; zelf regelen van pensioen en verzekering tegen arbeidsongeschiktheid

Contracten en welvaart

Een contract regelt meer dan het loon. Het bepaalt wie het **risico** draagt als er minder werk is. Bij een vast contract draagt de werkgever dat risico, bij een flexibel contract grotendeels de werknemer. Flexibiliteit helpt bedrijven zich aan te passen aan de conjunctuur, maar onzekerheid kan de welvaart van werknemers verlagen: minder kans op een hypotheek, minder opleiding, soms minder pensioenopbouw.

Er speelt ook **asymmetrische informatie** (havo 4, thema 8): een werkgever weet bij het aannemen niet precies hoe productief iemand is. Een tijdelijk contract of proeftijd is een manier om dat uit te zoeken.

Toepassen

Examenvraag: vast of flexibel (2 punten)

Een supermarktketen werkt vooral met jongeren op oproepcontracten. Een vakbond wil dat de keten meer vaste contracten geeft. Geef een voordeel van oproepcontracten voor de keten en een nadeel voor de werknemers.

Uitwerking

1. Keten: alleen betalen voor uren waarop het druk is; snel op- en afschalen.
2. Werknemer: geen zeker inkomen, moeilijk vooruit plannen.

Antwoord

Voordeel voor de keten: ze kan de bezetting precies afstemmen op de drukte en betaalt geen uren zonder werk. Nadeel voor de werknemers: hun inkomen is onzeker, waardoor ze minder goed kunnen plannen en bijvoorbeeld moeilijker kunnen lenen.

Veelgemaakte fout

Flexibel altijd slecht noemen. Voor sommige werknemers (scholieren, studenten) past flexibiliteit juist goed. Op het examen weeg je voor- en nadelen voor beide partijen af.

Kernbegrippen

Vast contract
Arbeidscontract voor onbepaalde tijd.

Flexibel contract
Tijdelijk contract, uitzendcontract, oproep- of nulurencontract.

Zzp’er
Zelfstandige zonder personeel.

Verwerkingsopdracht

Werk de opdrachten uit in je schrift of in de invulvelden.

1. Kies uit de tabel twee contractvormen en vergelijk ze voor de werkgever en de werknemer.

2. Leg uit waarom een werkgever minder investeert in de opleiding van een uitzendkracht dan van een vaste medewerker.

3. Leg uit hoe flexibele contracten bedrijven helpen in een laagconjunctuur, en wat dat betekent voor de werkloosheid.

Oefeningen

Brons: Kennis & Begrip

1. Noem drie soorten flexibele contracten.

Zilver: Toepassing & Rekenen

2. Waarom kiezen werkgevers soms voor flexibele contracten?

3. Waarom kan een vast contract ook voor de werkgever voordelig zijn?

Goud: Analyse & Evaluatie — de uitdaging

4. Leg uit hoe veel flexibele contracten de welvaart van werknemers kunnen verlagen, ook als het uurloon gelijk is.

Les 4.4 — De arbeidsmarkt in cijfers

Leerdoel: Je berekent arbeidsaanbod, arbeidsvraag en het werkloosheidspercentage, en je beschrijft de loonontwikkeling.

Eindtermen: H4.1, A2

Waar gaat het om?

Om de arbeidsmarkt van een heel land te beschrijven, gebruiken economen vaste begrippen: beroepsbevolking, werkgelegenheid, vacatures, werkloosheid en loonontwikkeling (eindterm H4.1). In deze les reken je ermee.

Kerntheorie

Arbeidsaanbod en arbeidsvraag

arbeidsaanbod = beroepsbevolking = werkzame beroepsbevolking + werklozen

arbeidsvraag = werkgelegenheid (bezette banen) + openstaande vacatures

Werklozen zijn mensen zonder betaald werk die recent werk hebben gezocht en direct beschikbaar zijn. Het **werkloosheidspercentage** is het aantal werklozen als percentage van de beroepsbevolking.

Aanbod en vraag op de arbeidsmarkt

1. Arbeidsaanbod: beroepsbevolking = werkenden + werklozen ->
2. Arbeidsvraag: werkgelegenheid (bezette banen) + vacatures ->
3. Werkloosheid: aanbod dat geen werk vindt

De arbeidsmarkt van een land in cijfers (mln personen)

Grootheid	Berekening	Uitkomst
Werkzame beroepsbevolking		9,45
Werklozen		0,35
Beroepsbevolking (arbeidsaanbod)	9,45 + 0,35	9,80
Openstaande vacatures		0,40
Arbeidsvraag (werkgelegenheid + vacatures)	9,45 + 0,40	9,85
Werkloosheidspercentage	0,35 / 9,80 × 100%	3,6%
Vacatures per werkloze	0,40 / 0,35	1,14

Meer vacatures dan werklozen: een krappe arbeidsmarkt. Fictieve maar realistische getallen.

Loonontwikkeling

De **loonontwikkeling** is de procentuele verandering van de lonen. Bij een krappe arbeidsmarkt (meer vacatures dan werklozen) stijgen de lonen meestal sneller. Of werknemers erop vooruitgaan, hangt af van de inflatie: reken de koopkracht uit zoals in thema 3.

Toepassen

Examenvraag: werkloosheidspercentage (2 punten)

In een land werken 9,45 miljoen mensen en zijn 350.000 mensen werkloos. Bereken het werkloosheidspercentage (één decimaal).

Uitwerking

1. Beroepsbevolking: 9,45 + 0,35 = 9,80 miljoen.
2. Werkloosheid: 0,35 / 9,80 × 100% = 3,6%.

Antwoord

Het werkloosheidspercentage is 3,6%.

Veelgemaakte fout

Delen door de werkzame beroepsbevolking. Het werkloosheidspercentage deel je door de hele beroepsbevolking (werkenden plus werklozen).

Iedereen zonder baan werkloos noemen. Scholieren, gepensioneerden en mensen die geen werk zoeken horen niet bij de beroepsbevolking.

Kernbegrippen

Beroepsbevolking (arbeidsaanbod)
Werkzame beroepsbevolking plus werklozen.

Arbeidsvraag
Werkgelegenheid (bezette banen) plus openstaande vacatures.

Werkloze
Iemand zonder betaald werk die recent werk heeft gezocht en direct beschikbaar is.

Werkloosheidspercentage
Aantal werklozen als percentage van de beroepsbevolking.

Loonontwikkeling
De procentuele verandering van de lonen.

Verwerkingsopdracht

Werk de opdrachten uit in je schrift of in de invulvelden.

1. Controleer met de tabel de berekening van de arbeidsvraag en het werkloosheidspercentage.

---

2. Hoort de persoon bij de beroepsbevolking? a) een student die niet werkt en niet zoekt b) iemand die solliciteert en morgen kan beginnen c) een gepensioneerde d) een zzp’er.

3. Er komen 100.000 banen bij, maar de werkloosheid daalt maar met 20.000. Geef een verklaring.

Oefeningen

Brons: Kennis & Begrip

1. Waaruit bestaat de beroepsbevolking?

Zilver: Toepassing & Rekenen

2. De beroepsbevolking is 9,8 miljoen, er zijn 350.000 werklozen. Bereken het werkloosheidspercentage (één decimaal).

3. Er zijn 9,45 miljoen werkenden en 400.000 vacatures. Hoe groot is de arbeidsvraag?

Goud: Analyse & Evaluatie — de uitdaging

4. Er zijn meer vacatures dan werklozen, en toch is er werkloosheid. Hoe kan dat?

Les 4.5 — Verklaringen van werkloosheid (1)

Leerdoel: Je verklaart werkloosheid door fricties, mismatch (opleiding, kwaliteiten, regio) en te weinig vraag naar producten.

Eindtermen: H4.2

Waar gaat het om?

Waarom zijn er werklozen, terwijl er ook vacatures zijn? De syllabus noemt zes verklaringen van werkloosheid (eindterm H4.2). In deze les bekijk je de eerste drie: fricties, mismatch en te weinig vraag naar producten. De andere drie volgen in les 4.6.

Kerntheorie

Fricties

Het kost tijd om een baan te vinden die bij je past: zoeken, solliciteren, verhuizen. Ook in een gezonde economie zijn er daardoor altijd enkele werklozen: **frictiewerkloosheid** . Betere informatie (vacaturesites, uitzendbureaus) kan die tijd verkorten.

Mismatch

Vraag en aanbod van arbeid passen niet bij elkaar, wat betreft **opleiding** , **kwaliteiten** of **regio** . Er zijn bijvoorbeeld tekorten aan technici en zorgpersoneel, terwijl er werklozen zijn met een andere opleiding of in een andere regio. Oplossingen: om- en bijscholing, hulp bij verhuizen of reizen.

Te weinig vraag naar producten

Als de bestedingen dalen (binnenlandse vraag of exportvraag), hebben bedrijven minder personeel nodig. Dit is de werkloosheid die bij een **laagconjunctuur** hoort (thema 3). Meer bestedingen kunnen hier helpen (thema 6).

Verklaringen van werkloosheid

Verklaring	Kern	Voorbeeld
Fricties	tijd tussen twee banen; zoeken kost tijd	een afgestudeerde die nog solliciteert
Mismatch	vraag en aanbod passen niet qua opleiding, kwaliteiten of regio	werkloze administratief medewerkers en tegelijk vacatures voor technici
Te weinig vraag naar producten	te lage binnenlandse vraag of exportvraag	ontslagen in een recessie
Te hoge loonkosten	loon (cao, minimumloon) boven wat werkgevers willen betalen	laagbetaald werk wordt geautomatiseerd of verdwijnt
Uitkeringen	hoogte en voorwaarden van de uitkering beïnvloeden het zoekgedrag	een hoge uitkering zonder sollicitatieplicht
Vrijhandel, technologie en outsourcing	werk verdwijnt naar lagelonenlanden of wordt overgenomen door machines	een callcenter verhuist naar het buitenland

Toepassen

Examenvraag: mismatch (2 punten)

In een land zijn 300.000 werklozen en 400.000 vacatures. Veel vacatures zijn in de techniek en de zorg. Leg uit waarom de werkloosheid niet verdwijnt als de overheid de bestedingen stimuleert.

Uitwerking

1. De werkloosheid komt niet door te weinig banen: er zijn meer vacatures dan werklozen.
2. De werklozen passen niet bij de vacatures (mismatch); extra bestedingen zorgen vooral voor nog meer vacatures in de tekortberoepen.

Antwoord

De werkloosheid is vooral mismatch: de werklozen hebben niet de opleiding of kwaliteiten die gevraagd worden. Meer bestedingen leiden tot meer vacatures, maar die kunnen de werklozen niet vervullen. Om- en bijscholing helpt hier beter.

Veelgemaakte fout

Elke werkloosheid oplossen met meer bestedingen. Dat helpt alleen bij werkloosheid door te weinig vraag. Bij fricties en mismatch zijn andere maatregelen nodig.

Kernbegrippen

Frictiewerkloosheid
Werkloosheid doordat het tijd kost om een (nieuwe) baan te vinden.

Mismatch
Vraag en aanbod van arbeid passen niet bij elkaar wat betreft opleiding, kwaliteiten of regio.

Werkloosheid door te weinig vraag

Werkloosheid doordat de binnenlandse vraag of de exportvraag naar producten te laag is.

Verwerkingsopdracht

Werk de opdrachten uit in je schrift of in de invulvelden.

1. Welke verklaring past? a) Een net afgestudeerde verpleegkundige zoekt twee maanden naar een baan. b) Een ontslagen bankmedewerker vindt geen werk, terwijl er veel vacatures voor elektriciens zijn. c) Door een wereldwijde recessie ontslaat een havenbedrijf 500 mensen.

2. Leg uit waarom krapte op de woningmarkt mismatchwerkloosheid naar regio kan vergroten.

3. Bedenk voor elke verklaring in deze les een passende maatregel.

Oefeningen

Brons: Kennis & Begrip

1. Wat is frictiewerkloosheid?

Zilver: Toepassing & Rekenen

2. Geef een voorbeeld van een mismatch naar regio.

3. Leg uit hoe een daling van de exportvraag tot werkloosheid kan leiden.

Goud: Analyse & Evaluatie — de uitdaging

4. Welke maatregel helpt tegen mismatchwerkloosheid, en waarom helpt een algemene stimulering van de bestedingen daar weinig?

Les 4.6 — Verklaringen van werkloosheid (2)

Leerdoel: Je verklaart werkloosheid door te hoge loonkosten, de hoogte en voorwaarden van uitkeringen, vrijhandel, nieuwe technologie en outsourcing.

Eindtermen: H4.2

Waar gaat het om?

De laatste drie verklaringen van werkloosheid uit de syllabus (H4.2) gaan over de kosten van arbeid, de uitkeringen en veranderingen in de wereldeconomie: te hoge loonkosten, de hoogte en voorwaarden van uitkeringen, en vrijhandel, technologie en outsourcing.

Kerntheorie

Te hoge loonkosten

Als de loonkosten (via cao's of het minimumloon) hoger zijn dan wat de arbeid voor een werkgever oplevert, neemt hij minder mensen aan. Hij kiest voor machines, of het werk verdwijnt. Vooral laagbetaald werk is daar gevoelig voor (zie het minimumloon in les 4.2).

Uitkeringen

Een werkloosheidsuitkering beschermt tegen inkomensverlies (risicosolidariteit, havo 4). Maar de **hoogte** en de **voorwaarden** beïnvloeden hoe snel werklozen een nieuwe baan zoeken en accepteren: moral hazard. Daarom zijn er sollicitatieplichten en is de duur van de WW beperkt.

Vrijhandel, nieuwe technologie en outsourcing

Door **vrijhandel** kunnen producten goedkoper worden geïmporteerd; binnenlandse bedrijven verliezen werk. Met **outsourcing** besteden bedrijven werk uit, vaak aan lagelonenlanden. **Nieuwe technologie** (robots, AI) vervangt routinewerk. Op lange termijn ontstaan er ook nieuwe banen, maar die vragen vaak andere vaardigheden: op korte termijn ontstaat werkloosheid en mismatch.

Verklaringen van werkloosheid

Verklaring	Kern	Voorbeeld
Fricties	tijd tussen twee banen; zoeken kost tijd	een afgestudeerde die nog solliciteert
Mismatch	vraag en aanbod passen niet qua opleiding, kwaliteiten of regio	werkloze administratief medewerkers en tegelijk vacatures voor technici
Te weinig vraag naar producten	te lage binnenlandse vraag of exportvraag	ontslagen in een recessie
Te hoge loonkosten	loon (cao, minimumloon) boven wat werkgevers willen betalen	laagbetaald werk wordt geautomatiseerd of verdwijnt
Uitkeringen	hoogte en voorwaarden van de uitkering beïnvloeden het zoekgedrag	een hoge uitkering zonder sollicitatieplicht
Vrijhandel, technologie en outsourcing	werk verdwijnt naar lagelonenlanden of wordt overgenomen door machines	een callcenter verhuist naar het buitenland

Toepassen

Examenvraag: technologie en werkloosheid (2 punten)

Een verzekeraar vervangt 300 medewerkers van de klantenservice door een AI-chatbot. Tegelijk zoekt het bedrijf 50 data-specialisten. Leg uit welke twee verklaringen van werkloosheid hier een rol spelen.

Uitwerking

1. Nieuwe technologie vervangt arbeid: 300 banen verdwijnen.
2. De nieuwe banen vragen andere kwaliteiten: de ontslagen medewerkers passen niet bij de vacatures (mismatch).

Antwoord

Nieuwe technologie: de chatbot neemt routinewerk over, waardoor de vraag naar klantenservicemedewerkers daalt. Mismatch: de nieuwe vacatures voor data-specialisten vragen een opleiding die de ontslagen medewerkers niet hebben.

Veelgemaakte fout

Technologie alleen als banenvernietiger zien. Technologie verhoogt de productiviteit en schept ook nieuwe producten en banen. Het probleem zit vooral in de overgang.

Kernbegrippen

Te hoge loonkosten
Loonkosten (door cao of minimumloon) die hoger zijn dan wat de arbeid voor een werkgever oplevert.

Outsourcing
Werk uitbesteden aan een ander bedrijf, vaak in het buitenland.

Sollicitatieplicht
Verplichting voor uitkeringsontvangers om actief werk te zoeken.

Verwerkingsopdracht

Werk de opdrachten uit in je schrift of in de invulvelden.

1. Leg uit hoe een forse verhoging van het minimumloon kan leiden tot minder banen voor jongeren.

2. Waarom moeten werklozen met een WW-uitkering solliciteren? Gebruik het begrip moral hazard.

3. Een Nederlands bedrijf laat zijn boekhouding voortaan in India doen. Welke verklaring is dit, en wie profiteert ervan?

Oefeningen

Brons: Kennis & Begrip

1. Wat is outsourcing?

Zilver: Toepassing & Rekenen

2. Leg uit hoe een hoog minimumloon kan leiden tot werkloosheid onder laagopgeleiden.

3. Hoe kan de hoogte van een werkloosheidsuitkering de werkloosheid beïnvloeden?

Goud: Analyse & Evaluatie — de uitdaging

4. Nieuwe technologie vernietigt banen, maar de werkloosheid is op lange termijn niet gestegen. Hoe kan dat?

Rekenopdrachten

Reken met de begrippen en formules uit dit thema. Schrijf je berekening volledig uit: op het examen krijg je punten voor de berekening, niet alleen voor de uitkomst.

Basis

1. Op een deelmarkt voor arbeid geldt Qv = -20W + 1.000 en Qa = 30W - 250 (Q × 1.000 personen, W = uurloon in euro). Bereken het evenwichtsloon.

Antwoord (€): _____

2. Op een deelmarkt voor arbeid geldt Qv = -20W + 1.000 en Qa = 30W - 250 (Q × 1.000 personen, W = uurloon in euro). Hoeveel personen werken er in evenwicht?

Antwoord (personen): _____

5. Er zijn 9,45 miljoen werkenden en 350.000 werklozen. Hoe groot is de beroepsbevolking (in miljoenen)?

Antwoord (mln): _____

6. De beroepsbevolking is 10 miljoen, er zijn 420.000 werklozen. Bereken het werkloosheidspercentage (één decimaal).

Antwoord (%): _____

7. Er zijn 9,45 miljoen bezette banen en 400.000 vacatures. Hoe groot is de arbeidsvraag (in miljoenen)?

Antwoord (mln): _____

Niveau 3F

3. Op een deelmarkt voor arbeid geldt Qv = -20W + 1.000 en Qa = 30W - 250 (Q × 1.000 personen, W = uurloon in euro). Er komt een minimumloon van € 30. Hoeveel personen worden werkloos volgens dit model?

Antwoord (personen): _____

4. Op een deelmarkt voor arbeid geldt Qv = -20W + 1.000 en Qa = 30W - 250 (Q × 1.000 personen, W = uurloon in euro). De vraag naar arbeid stijgt: Qv = -20W + 1.100. Bereken het nieuwe evenwichtsloon.

Antwoord (€): _____

8. Er zijn 400.000 vacatures en 350.000 werklozen. Hoeveel vacatures zijn er per werkloze (twee decimalen)?

Antwoord: _____

Examenniveau

9. De cao-lonen stijgen met 4%, de inflatie is 2,5%. Bereken de verandering van de koopkracht (één decimaal).

Antwoord (%): _____

10. In de horeca geldt Qv = -15W + 525 en Qa = 25W - 75 (× 1.000). Het minimumloon wordt € 16. Hoeveel werkgelegenheid gaat er volgens dit model verloren ten opzichte van het evenwicht?

Antwoord (personen): _____

Examenopgave: Werk in de horeca

6 vragen · 11 punten · ongeveer 35 minuten

De horeca is een grote werkgever voor jongeren en laagopgeleiden. Een onderzoeksbureau maakt een model van de arbeidsmarkt in de horeca (bron 1). Daarnaast zijn er cijfers over de hele arbeidsmarkt (bron 2) en speelt er een discussie over het minimumloon (bron 3).

Bron 1

Model van de arbeidsmarkt in de horeca

	Vergelijking
Vraag naar arbeid	Qv = -15W + 525
Aanbod van arbeid	Qa = 25W - 75

Q in duizenden werknemers, W = uurloon in euro. Fictief model.

Bron 2

Arbeidsmarkt van het hele land (mln personen)

	Aantal
Beroepsbevolking	10,00
Werklozen	0,42
Openstaande vacatures	0,38

Fictieve gegevens.

Bron 3

Horeca vreest hoger minimumloon

Het kabinet wil het minimumloon verhogen naar € 16 per uur. Horecaondernemers waarschuwen dat banen verdwijnen: "We gaan meer met bestelzuilen en zelfbediening werken." Tegelijk staan er in de horeca in toeristische regio’s duizenden vacatures open, terwijl de werkloosheid vooral hoog is in regio’s met weinig toerisme. Ruim de helft van de horecamedewerkers heeft een flexibel contract.

Vraag 1 (2 punten)

Bereken met bron 1 het evenwichtsloon en het aantal werknemers in de horeca.

Vraag 2 (2 punten)

Bereken hoeveel werkloosheid het minimumloon van € 16 (bron 3) volgens het model in bron 1 in de horeca veroorzaakt.

Vraag 3 (1 punt)

Bereken met bron 2 het werkloosheidspercentage in het land (één decimaal).

Vraag 4 (2 punten)

Bereken met bron 2 de arbeidsvraag, en laat zien of er in het land meer arbeidsvraag of meer arbeidsaanbod is.

Vraag 5 (2 punten)

In bron 3 staan veel vacatures in toeristische regio’s, terwijl de werkloosheid vooral elders hoog is. Welke verklaring van werkloosheid past hierbij? Leg uit.

Vraag 6 (2 punten)

Geef een voordeel van flexibele contracten voor de horecaondernemer en een nadeel voor de werknemer.

Eindquiz

1. Wie zijn op de arbeidsmarkt de vragers?

A. Vakbonden

B. Werklozen

C. Werknemers

D. Werkgevers

2. Waarom heet de vraag naar arbeid een afgeleide vraag?

A. De overheid bepaalt haar.

B. Ze hangt af van het minimumloon alleen.

C. Ze hangt af van de vraag naar de producten.

D. Ze wordt afgeleid uit de cao.

3. Veel arbeidsmigranten komen naar Nederland. Wat verschuift?

A. De vraag naar arbeid naar links

B. Niets

C. Het aanbod van arbeid naar rechts

D. Het aanbod van arbeid naar links

4. Een minimumloon boven het evenwichtsloon leidt in het marktmodel tot…

A. werkloosheid.

B. een tekort aan arbeid.

C. lagere lonen.

D. meer werkgelegenheid.

5. Wat betekent algemeen verbindend verklaren van een cao?

A. De cao wordt afgeschaft.

B. Het minimumloon stijgt.

C. Alleen vakbondsleden krijgen de cao.

D. De cao geldt voor alle werkgevers en werknemers in de bedrijfstak.

6. Welk contract geeft de werknemer de meeste zekerheid?

A. Uitzendcontract

B. Nulurencontract

C. Vast contract

D. Oproepcontract

7. De beroepsbevolking bestaat uit…

A. werkenden en vacatures.

B. werkenden en werklozen.

C. werklozen en gepensioneerden.

D. iedereen van 15 tot 75 jaar.

8. Arbeidsvraag =

A. werkgelegenheid + vacatures

B. werklozen + vacatures

C. beroepsbevolking - werklozen

D. werkgelegenheid - vacatures

9. Werklozen zijn er, maar ze hebben niet de opleiding die bij de vacatures past. Dit is…

A. frictiewerkloosheid.

B. werkloosheid door te weinig vraag.

C. outsourcing.

D. mismatch.

10. Welke maatregel past het best bij werkloosheid door te weinig vraag?

A. De bestedingen stimuleren

B. De WW verkorten

C. Een betere vacaturesite

D. Om- en bijscholing

11. Een bedrijf laat zijn klantenservice voortaan in een ander land doen. Dat is…

A. frictie.

B. outsourcing.

C. protectie.

D. een cao.

Antwoordmodel

Voor de docent, of voor zelfcontrole: alle antwoorden bij dit werkboek.

Eindquiz — antwoordsleutel

1. D 2. C 3. C 4. A 5. D 6. C 7. B 8. A 9. D 10. A 11. B

Rekenopdrachten — antwoorden

1. 25 €

-20W + 1.000 = 30W - 250 50W = 1.250 W = 25.

2. 500.000 personen

Q = -20 × 25 + 1.000 = 500 (× 1.000).

3. 250.000 personen

Qv = 400, Qa = 650 250 (× 1.000).

4. 27 €

-20W + 1.100 = 30W - 250 50W = 1.350 W = 27.

5. 9,8 mln

9,45 + 0,35 = 9,80 miljoen.

6. 4,2 %

0,42 / 10 × 100% = 4,2%.

7. 9,85 mln

9,45 + 0,40 = 9,85 miljoen.

8. 1,14

400.000 / 350.000 = 1,14.

9. 1,5 %

104 / 102,5 × 100 = 101,5 +1,5%.

10. 15.000 personen

Evenwicht: 40W = 600 W = 15, Q = 300. Bij € 16: Qv = 285. Verlies: 300 - 285 = 15 (× 1.000).

Examenopgave — antwoordmodel

Vraag 1 (2 p)

-15W + 525 = 25W - 75 600 = 40W W = € 15. Q = -15 × 15 + 525 = 300 300.000 werknemers.

- 1 p: W = 15
- 1 p: Q = 300.000

Vraag 2 (2 p)

Qv = -15 × 16 + 525 = 285; Qa = 25 × 16 - 75 = 325. Werkloosheid: 325 - 285 = 40 40.000 personen.

- 1 p: Qv = 285 en Qa = 325
- 1 p: werkloosheid 40.000

Vraag 3 (1 p)

0,42 / 10,00 × 100% = 4,2%.

Vraag 4 (2 p)

Werkgelegenheid: 10,00 - 0,42 = 9,58 mln. Arbeidsvraag: 9,58 + 0,38 = 9,96 mln. Het arbeidsaanbod (10,00 mln) is iets groter dan de arbeidsvraag.

- 1 p: werkgelegenheid 9,58 en arbeidsvraag 9,96
- 1 p: conclusie: aanbod groter dan vraag

Vraag 5 (2 p)

Mismatch naar regio: de vacatures zijn in andere regio's dan waar de werklozen wonen. Werklozen kunnen of willen niet verhuizen of ver reizen, waardoor vacatures en werkloosheid naast elkaar bestaan.

- 1 p: mismatch naar regio
- 1 p: uitleg: werklozen en vacatures op verschillende plaatsen

Vraag 6 (2 p)

Voordeel: de ondernemer kan de bezetting aanpassen aan drukte en seizoen, en betaalt geen uren zonder werk. Nadeel: de werknemer heeft een onzeker inkomen en weinig zekerheid over zijn baan.

- 1 p: voordeel ondernemer
- 1 p: nadeel werknemer

Verwerkingsopdrachten — modelantwoorden

Les 4.1

Verwerkingsopdracht

1. Het loon stijgt van € 25 naar € 27 en de werkgelegenheid van 500.000 naar 560.000.

2. Het aanbod van arbeid: meer ouderen blijven werken, de aanbodlijn verschuift naar rechts. Het evenwichtsloon daalt (of stijgt minder).

3. Bij een hoge rente kopen minder mensen een (nieuw) huis; er wordt minder gebouwd. Omdat de vraag naar arbeid afgeleid is van de vraag naar woningen, daalt ook de vraag naar bouwvakkers.

Les 4.2

Verwerkingsopdracht

1. Bij € 30 werken 400.000 mensen (wat werkgevers vragen), tegen 500.000 in het evenwicht: de werkgelegenheid daalt met 100.000.

2. Met avv geldt de cao voor alle werknemers, ook voor niet-leden. Dat versterkt de positie van de bond. Maar een individuele werknemer krijgt de voordelen ook zonder contributie te betalen: meeliftgedrag.

3. € 20 ligt onder het evenwichtsloon van € 25. Werkgevers betalen al meer, dus de ondergrens is niet werkzaam.

Les 4.3

Verwerkingsopdracht

1. Bijvoorbeeld: vast contract geeft de werknemer zekerheid en de werkgever loyaal personeel, maar is moeilijker te beëindigen. Uitzendwerk is voor de werkgever flexibel maar duurder per uur; voor de werknemer onzeker.

2. De uitzendkracht vertrekt mogelijk snel weer. De werkgever plukt dan niet de vruchten van de hogere productiviteit na de opleiding.

3. Bedrijven kunnen flexibele krachten snel laten gaan en zo hun kosten verlagen. De werkloosheid stijgt dan

sneller, vooral onder flexwerkers; vaste krachten zijn beter beschermd.

Les 4.4

Verwerkingsopdracht

1. Arbeidsvraag: 9,45 + 0,40 = 9,85 mln. Werkloosheid: 0,35 / 9,80 × 100% = 3,6%.

2. a) nee b) ja (werkloos) c) nee d) ja (werkzaam).

3. De nieuwe banen zijn deels ingevuld door mensen die eerst niet tot de beroepsbevolking hoorden (studenten, herintreders, migranten). De beroepsbevolking groeit dus mee.

Les 4.5

Verwerkingsopdracht

1. a) fricties b) mismatch (opleiding/kwaliteiten) c) te weinig vraag (exportvraag).

2. Werklozen kunnen niet verhuizen naar regio's met veel vacatures, omdat daar geen betaalbare woning te vinden is.

3. Fricties: betere vacatureinformatie en bemiddeling. Mismatch: om- en bijscholing, reiskostenvergoeding, meer woningen. Te weinig vraag: de bestedingen stimuleren (begrotings- of rentebeleid).

Les 4.6

Verwerkingsopdracht

1. Werkgevers moeten meer betalen dan de arbeid van (onervaren) jongeren oplevert. Ze nemen minder jongeren aan, automatiseren (zelfscankassa's) of laten werk weg.

2. Met een uitkering is de prikkel om snel werk te zoeken kleiner, en de uitvoerder kan niet zien hoe hard iemand zoekt. De sollicitatieplicht vergroot die prikkel weer.

3. Outsourcing. Het bedrijf (lagere kosten), de eigenaren en mogelijk de klanten (lagere prijzen) en de werknemers in India profiteren; de Nederlandse boekhouders verliezen hun baan.

Oefeningen — modelantwoorden

Les 4.1

1. Wie vraagt arbeid en wie biedt arbeid aan?

Werkgevers (bedrijven, overheid) vragen arbeid; werknemers (en werkzoekenden) bieden arbeid aan.

2. Qv = -20W + 1.000 en Qa = 30W - 250 (× 1.000 personen). Bereken het evenwichtsloon en de werkgelegenheid.

-20W + 1.000 = 30W - 250 1.250 = 50W W = € 25. Q = -20 × 25 + 1.000 = 500 (× 1.000) = 500.000 personen.

3. Wat gebeurt er met het evenwichtsloon als veel arbeidsmigranten naar Nederland komen? Leg uit met de lijnen.

Het aanbod van arbeid stijgt: de aanbodlijn verschuift naar rechts. Het evenwichtsloon daalt (of stijgt minder) en de werkgelegenheid neemt toe.

4. Leg uit waarom de vraag naar arbeid een afgeleide vraag is.

Werkgevers vragen arbeid omdat ze producten willen maken en verkopen. Hoeveel arbeid ze vragen, hangt dus af van de vraag naar hun producten: daalt die, dan daalt ook de vraag naar arbeid.

Les 4.2

1. Wat is een cao?

Een collectieve arbeidsovereenkomst: afspraken tussen vakbonden en werkgevers(organisaties) over lonen en arbeidsvoorwaarden voor een hele bedrijfstak of onderneming.

2. Gebruik het model uit les 4.1. De overheid stelt een minimumloon van € 30 vast. Bereken de werkloosheid die ontstaat.

Qv = -20 × 30 + 1.000 = 400. Qa = 30 × 30 - 250 = 650. Werkloosheid: 650 - 400 = 250 (× 1.000) = 250.000.

3. Waarom kan een algemeen verbindend verklaarde cao leiden tot meeliftgedrag?

De afspraken gelden ook voor werknemers die geen lid zijn van een vakbond. Zij profiteren zonder contributie te betalen. Voor elke werknemer afzonderlijk is het dus aantrekkelijk om geen lid te worden.

4. Een minimumloon onder het evenwichtsloon heeft geen effect. Leg uit.

Werkgevers betalen dan al meer dan het minimumloon, omdat ze anders geen personeel vinden. Het minimumloon is dan niet werkzaam: loon en werkgelegenheid blijven gelijk.

Les 4.3

1. Noem drie soorten flexibele contracten.

Bijvoorbeeld een tijdelijk contract, uitzendwerk, een oproep- of nulurencontract (en werken als zzp'er).

2. Waarom kiezen werkgevers soms voor flexibele contracten?

Ze kunnen het aantal medewerkers snel aanpassen aan de vraag (bijvoorbeeld in een laagconjunctuur of in het seizoen), zonder dure ontslagprocedures.

3. Waarom kan een vast contract ook voor de werkgever voordelig zijn?

Medewerkers met een vast contract zijn vaak loyaler en blijven langer. Daardoor loont het om in hun opleiding te investeren, wat hun productiviteit verhoogt.

4. Leg uit hoe veel flexibele contracten de welvaart van werknemers kunnen verlagen, ook als het uurloon gelijk is.

Ze hebben minder inkomenszekerheid, kunnen moeilijker een hypotheek krijgen, bouwen soms minder pensioen op en krijgen minder opleiding. Die onzekerheid verlaagt hun welvaart, ook al verdienen ze per uur hetzelfde.

Les 4.4

1. Waaruit bestaat de beroepsbevolking?

Uit de werkzame beroepsbevolking (mensen met betaald werk) en de werklozen (mensen die werk zoeken en direct beschikbaar zijn).

2. De beroepsbevolking is 9,8 miljoen, er zijn 350.000 werklozen. Bereken het werkloosheidspercentage (één decimaal).

0,35 / 9,8 × 100% = 3,6%.

3. Er zijn 9,45 miljoen werkenden en 400.000 vacatures. Hoe groot is de arbeidsvraag?

Werkgelegenheid + vacatures: 9,45 + 0,40 = 9,85 miljoen.

4. Er zijn meer vacatures dan werklozen, en toch is er werkloosheid. Hoe kan dat?

De werklozen passen niet bij de vacatures (mismatch in opleiding, vaardigheden of regio), of ze zijn nog aan het zoeken (frictie). Vraag en aanbod zijn dus niet uitwisselbaar.

Les 4.5

1. Wat is frictiewerkloosheid?

Werkloosheid doordat het tijd kost om een (nieuwe) baan te vinden, bijvoorbeeld tussen twee banen of na de opleiding.

2. Geef een voorbeeld van een mismatch naar regio.

In de Randstad zijn veel vacatures, terwijl in een krimpregio veel werklozen zijn die niet willen of kunnen

verhuizen (bijvoorbeeld door hoge woningprijzen).

3. Leg uit hoe een daling van de exportvraag tot werkloosheid kan leiden.

Exporterende bedrijven verkopen minder en hebben minder personeel nodig: de vraag naar arbeid daalt. Ze ontslaan mensen of nemen geen nieuwe mensen aan.

4. Welke maatregel helpt tegen mismatchwerkloosheid, en waarom helpt een algemene stimulering van de bestedingen daar weinig?

Om- en bijscholing of hulp bij verhuizen. Meer bestedingen zorgen voor meer vacatures, maar die passen nog steeds niet bij de werklozen; vooral de krapte in de tekortberoepen neemt toe.

Les 4.6

1. Wat is outsourcing?

Werk uitbesteden aan een ander bedrijf, vaak in het buitenland (offshoring), bijvoorbeeld omdat de lonen daar lager zijn.

2. Leg uit hoe een hoog minimumloon kan leiden tot werkloosheid onder laagopgeleiden.

Als het minimumloon hoger is dan de productiviteit van laagopgeleid werk, is het voor werkgevers niet lonend om hen in dienst te nemen. Ze automatiseren het werk of laten het weg: de vraag naar laagopgeleide arbeid daalt.

3. Hoe kan de hoogte van een werkloosheidsuitkering de werkloosheid beïnvloeden?

Een hoge uitkering zonder strenge voorwaarden maakt het minder dringend om snel een (minder goede) baan te accepteren. Werklozen zoeken dan langer (moral hazard).

4. Nieuwe technologie vernietigt banen, maar de werkloosheid is op lange termijn niet gestegen. Hoe kan dat?

Technologie verhoogt de productiviteit en schept nieuwe producten en sectoren, waar nieuwe banen ontstaan. Op korte termijn kan er wel werkloosheid zijn (mismatch), omdat de nieuwe banen andere vaardigheden vragen.